

Doba novšia

Postupom času i z naoko tichej hladiny, bez života, v najsmutnejších pomeroch politického útlaku, duševnej stiesnenosti u žien vôbec, podivné vyrastajú samostatné sily, vyrastajú spisovateľky, ktoré svoje talenty dávajú úplne do služieb národa. A v tejto chvíli začína smutná kapitola trápneho, zabraňovaného sebvzdelávania sa ženy, nespokojnej so životom dennej hmotnej práce, túžiacej po širšom obzore, po duševnom rozlete.

V tom je počiatok mučivých bojov s pomermi i rodinným kruhom.

„Spontánne emancipačné zjavy,“ píše Elena Maróthy-Šoltésiová v svojom životopise, „udávali sa i tam, kde o strojacom sa emancipačnom hnutí žien ešte ničoho sa nevedelo.“

Už sa písať i hovoriť začalo o tom, že vzdelanie, aké sa slovenskej žene dostáva v škole maďarskej a niekde v ústave, kam sa dievčatá posielali kvôli nemčine, je nedostatočné a pri tom všetkom stavali sa hrádze túžbe po širšom rozhlade, po vzdelávaní sa. O tom písala svojej priateľke Vilme Sokolovej i Izabela Textorisová.

„Každý cíti horúcu potrebu, že mali by sme sa ináč vzdelávať, ale predsa každý považuje celú vec za predmet menej závažný ako ostatné. Ženská otázka visí vo vzduchu; snáď čaká, aby ženy vdýchli ju do seba a aby ony samé pribrali sa k činnosti; od mužov niet čo očakávať. Oni svojimi úsmeškami práve len dusia každú krajšiu snahu v zárodku, bojac sa emancipácie.“ (Ženský svet I.)

Žena začala túžiť po štúdiu, po prelome starého názoru na ženu, tradícia však stavala ju len do kuchýň, dopúšťala len pasívnu účasť na veciach verejných. A preto nastával ťažký boj vnútorný i boj s okolnosťami. Dievčatám poskytovala sa možnosť učiť sa cudzej reči preto, že to bola móda, ale pravé hlboké vzdelanie bolo pre ne snom a ťažkým zápasom.

Bol v tom akýsi kontrast či vrtoch doby. Najprv sa žene vyčítalo, že je neučená, neschopná priblížiť sa mužovým ideálom, a keď prosila, modlíla sa, s plačom vymáhala kúsok vzdelania,

zhasli jej sviečku, od knihy oddúrali ešte aj v nedeľu odpoľudnia. Trávenie času nad knihou menovali lenivosťou, márnením času.

„Na žiaden spôsob nesmie sa prázdny rečiam obetovať všetko ostatné,“ volala proti tomu Šoltésová, „lebo z toho neomylné nasledovala by nekonečná prázdnota duševná, nahliadne každý. Ale my, bohužiaľ, akosi už tak navyknutí sme, merať vzdelanosť ženy podľa znalostí cudzích rečí.“ Na nedokonalosť, povrchnosť takého vzdelania poukazovala neraz i Vansová živým slovom i perom.

Vzdelaniu ženy stavali sa veľké prekážky, a tu znova musím opakovať, že nás nepotláčal len nepriateľ, potláčali sme sa i sami z malicherných, úzkoprsých príčin.

Aká bola možnosť duševného vývoja ženy, možno súdiť z prípadu Šoltésovej: dcéra vzdelaného, povzneseného, šľachetného otca – spisovateľa, márne prosila, aby ju dali študovať, márne orodovala za ňu učiteľka Nemka, nadchnutá schopnosťami svojej žiačky, márne prosila aspoň o možnosti sebvzdelávania sa, keď do školy ísť odopreli – nedostávalo sa jej ani k tomu času. V jej vlastnom životopise čítame: „... v zime predsa niečo viac mohla som čítať než za dlhých, robotou vyplnených letných dní, lebo večer, keď na noc odobrala som sa z obývacej do apovej izbičky, v ktorej som spávala a v ktorej, keďže bola na druhom kraji fary, cítila som sa bezpečnejšia pred dozorcom, potom ešte čítavala som pri svieci – učupená v kútiku medzi apovou starotcovskou zásuvkovou skriňou a železnou pieckou. Čítala som ukrčená, lebo svoju skrýšu odvrchu zastrela som si apovým županom alebo nejakým kobercom, aby ma svetlo neprezradilo, že som ešte vždy hore, kým som zimou neskrehla. Maminka nebdaj i pobadala niečo, ale hádam trochu i ustávala v boji so mnou.

V lete za dlhých dní čítanie bývalo mi najhoršie... ale čítať som musela, bez toho žiť som nemohla. Keď nešlo s povolením, muselo ísť potajme. Čítavala som i pri riadení izieb a pri inej robote, ak maminky tam nebolo.“

Muky zabraňovaného sebvzdelávania dnešné dievčatá v školách nikdy nepochopia. Akáže to bola možnosť koncentrovania sa, prežívania knihy, keď hlavná pozornosť musela byť venovaná

tomu, aby čitateľka nebola prichytená pri knihe a potom vyhrešená! A predsa, aké hlboké dojmy zanechávala prečítaná kniha, akú udalosť znamenala pre vývoj tých niekoľkých žien, ktoré vymykali sa zo všednosti!

Abby Šoltésová mohla čítať, všila si do sukne veľké vrecko, v ktorom skrývala knihu a vo vhodnej chvíli ju vytiahla. Dialo sa to i pri mútení masla jednou rukou, pričom druhou držala pred očami knižku. Takéto boje mala dcéra vzdelaného, veľmi nežného otca – spisovateľa. Môžeme si domyslieť, čo skúsili ešte biednejšie.

Boli prípady, snáď dva-tri, i voľnejšieho sebvzdelávania sa, ale škola slovenskej žene vôbec nič nedala. Veru prichodí nám úprimne obdivovať tie, o ktorých Sokolová píše: „Nejen že vynikajú národním uvědoměním, ale namnoze též i hlubokým vzděláním ducha a srdce.“ Kde sa to vzalo? To boli poklady rýdzej duše.

„I tichý život na dědině účinně podporuje opravdové vzdělání se ve vědomostech a což více v té krásnější vědě života, v ušlechtilosti duše, že setkáváme se tam tak s ušlechtilými, celými charaktery ženskými, jak málo kde je vypěstí svými ústavy a jinými prostředky vzdělávacími velkoměsto.“ (Ženské listy roč. XVI, č. 9.)

Týmito slovami, hlbokým pohľadom do života, učí nás Vilma Sokolová, v čom hľadať cenu slovenskej ženy v minulosti.

Oddanosť, láska k národu vyplývali z tej ušľachtilosti. Venovať sa slovenskej myšlienke, národne uvedomovať svoje okolie bolo ideálom nielen našich spisovateliek, ale aj menej vynikajúcich, často prostých žien. Keď inde feminizmus spel k všeludským cieľom, keď na vrchole národného sebavedomia hlásať začal kozmopolitizmus, vtedy u nás bolo treba ešte len budiť vedomie národné. To naše pracujúce ženy pochopili, zrastené s podmienkami slovenského života, oddávali sa tichej práci. Pripájať sa k revolučným myšlienkam žien vyspelých národov bolo by znamenalo letieť strmhlav alebo – a to môžu len jednotlivci – preskočiť niekoľko stupňov vývoja. Národu bola milšia nevybojnosť ženy, krotkosť, než pridržala sa jej Slovenka, hoci túžba po novom poznávaní rada by sa bola predrala na svetlo.

Medzery vedomostí nahrádzala vrelosť lásky; však i vzdelania

mohlo byť viac, keby sa mu neboli stavali hrádze, ako sme videli v prípade Šoltésovej. I mimo nej mnoho smutných hláv tajne skláňalo sa nad knihou v mladej vedychtivosti, vysmievaných a zahanbených, keď ich pri tom pristihli. Takých tichých tragédií, bolestných bojov, spojených s túžbou tajomného vnútorného ohňa, odohrávalo sa v bielych domcoch slovenských veľmi mnoho. Túžba po poznávaní stále rástla, až páčila tým väčšmi, čím viac narážala na tvrdosť pomerov v rodine i spoločnosti.

Sám Hurban-Vajanský, ktorý vo svojich románoch spomína „umné“ devy, v živote nebol priateľom ženy túžiacej po zrovnoprávnení s mužom, po všestrannom, nielen literárnom vzdelaní. Najkrutejšie bolo to, že i rodina, spoločnosť i celý národ chceli mať múdre ženy, ale nielenže im nedávali prostriedky na vzdelávanie sa, ale ani vlastnej usilovnosti nepriali a vrúcnejšiu túžbu po vlastnom rozvoji pokladali za vybočovanie z prirodzených kolají, za spreneverovanie sa ženskému povolaniu.

Pre tieto pomery charakteristická je reč, ktorú na zhromaždení Živeny roku 1884 povedal Juraj Janoška, priazniviec ženského vzdelania, bohatšieho chápania významu ženy v národe než vládnuceho a jeho povzbudzujúci hlas pomerom primerane znel – jednako tak skromne: „... slovenskej žene majú byť známe všetky plody aspoň zábavnej našej literatúry.“ Nuž vskutku nežiadal mnoho. O povolání slovenskej ženy povedal toto: „Tak je teda krásnym, významným povolaním slovenskej ženy: pôsobiť blahodarne v kruhu domácom, ale tak, aby pôsobenie toto nerozlučne spojené bolo s úprimným, vrúcnyim horlením i za blaho a spásu národa. Tým horlením Slovenka preniká, zasahuje z domácnosti do života spoločenského, verejného; tam usiluje sa vydobýť platnosť myšlienke slovenskej na poli čo najširšom. Tam zaujíma sa horlivo o každý výjav života národného bez toho, aby prekročila hranice svojho stavu a pohlavia.“

Teda význam v národe sa žene už celkom napriek všetkým vzdorom – pravda, len v „mediach domácich povinností“ – priznával i právo na vzdelanie aspoň aké-také vybojovávalo sa, ale ak prišla žena silnejšej osobnosti a začala sa kryštalizovať po svojom, mala smelosť žiadať od muža takú istú mravnosť, akú zachová-

vala sama, žiadať, aby nielen žena, ale i muž vstupovali do manželstva čistí, žiadať rovné práva a s nimi i povinnosti aj za hranice svojho stavu a pohlavia, nuž pomery dali jej zakúsiť bolesti neporozumenia, sarkastického výsmechu, ktorý trpkosťou naplňal bytosť na celý život.